

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

(1869 — 1935)

(ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ԴԵ-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ)

Ուսումնասիրեց՝ ՀԱՄՕ ՄԵՀՐԱՊԵԱՆ

ԱԹԷՆՔ, 1944

THE JOURNAL OF THE

(1888 - 1889)

THE JOURNAL OF THE

THE JOURNAL OF THE

78 (47.925) (092 հոմիտա)
Ն

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

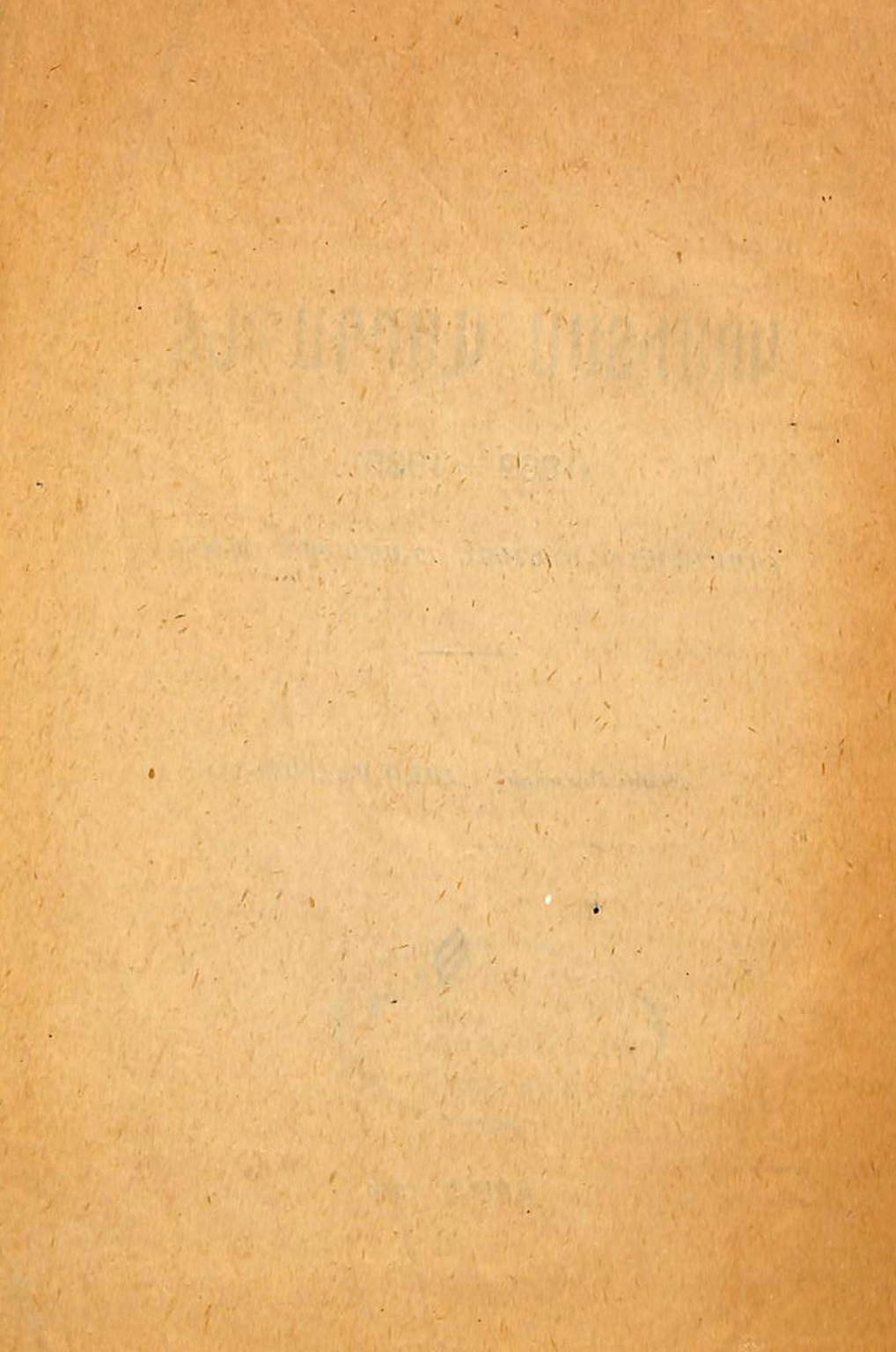
(1869 — 1935)

(ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՄԵՆԴԵԱՆ 75-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ)

Ուսումնասիրեց՝ ՀԱՄՕ ՄԵՀՐԱՊԵՍՆ

ԱԹԷՆՔ, 1944

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՐՔԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻՆ

Հայ Յեղին «Վերածնունդի Ոսկեդար»-ն էր այն ժամանակ, երբ դարերու մոայլ, ստրկային կեանքին յեղաշրջման իրենց բաժինը բերել կուգային մեր «Ազգային Վերածնունդ»-ի ոահվիրաները:

Կրօնական դասը, որ մինչ այդ, ամբողջ քսան դար, Յեղին փրկութեանը իբր ապաւէն ընդունած էր Ուաշն ու Աւետարանը եւ երկրագունդի ցաւերն ու վիշտերը երկնաւորին գութէ-վարձքին կ'ապաւինուէր, եւ Հայ Յեղը իր ամբողջութեամբը բոնակալական լուծին տակ ստրկացած էր, ահա այդ ատեններն էր, երբ մեր կրօնաւորներու սրբազնասուրբ հոյլը եկաւ պատգամելու «Բանն Հայու-թեան»-ը:

Յեղ մը կար, ճշշուած՝ ստրկութեան կրօնակներուն տակ. ժողովուրդ մը, որ դարեր առաջ Արեւելքի ազգերուն քաղաքակրթութեան յառաջապահն էր եղած, իր ուրոյն մշակոյթովը, իր ռազմական գերիշխող ոգիովը:

Եւ անցեալին մէջ Յեղ մը, իր աշխարհակալացած Արտաշէսներովն ու Մեծն Տիգրաններովը:

Ու Յեղ մը այսօր, սքօղուած անցեալով մը, եւ ահաւոր ներկայով մը:

Ու տակաւ, հայ կրօնաւորը, որ հարստատ ստրուկն էր եղած Հայ Եկեղեցիին եւ իր ժողովուրդը իբր փրկութեան լաստի՝ կը տանէր խորաններու թուղթէ եւ մարմարէ Սուրբերուն առջեւը ծունկի, երբ հայութեան կեանքի մեքենան խորտակուած էր բոնակալի բռնացքէն, եւ անգործածելի անպէտ ի'ր մըն էր դարձած, երբ հայ երի-

տասարդը Հայաստան անունն արտառանելուն համար իբր պատիժը կը քաւէր կախաղանով, ահա՛ այդ մոայլ դարաշրջանին էր, երբ ստրուկ հայութեան հոգիին մէջ Վերածննդեան սերմեր ցանելու համար ասպարէզ կու գային մօր ազատագրութեան նախակարգայեցիները:

Հրաշք մըն էր այս, յանկարծական, յուռթի ժայթքումով, աւերակն Հայաստանի ծոցին մէջ:

Հայ եկեղեցւոյ պաշտօնեան մէկդի դրաւ պահ մը իր հաւատամքը, որ մինչ այդ՝ եթերային ապաւինումով մը իրենն էր կապած կոտորակուած Յեղը:

Եւ ահա՛ աստուածային կերպարանքները, Որիմեան Հայրիկին, Իզմիրլեանին, Նարպէյին, Վարժապետեանին, Ալիշանին, Սրուանձտեանցին եւ ուրիշներու, որոնք Երկնաւոր Կեանքի իրրեւ մեր երկրաւոր առաքեալները, Յեղին ազատագրութեան անդրանիկ սերմնաքանները եղան:

Ահա՛ նաեւ նոր Աւետարանիչ-Պատգամաբերները:

Բաֆֆին՝ իր «Կայծեր»ովը, «Խենթ»ովն ու «Սամուէլ»ովը ձեռագիր ուսուց ազատագրութեան զաղափարները Հայութեան:

Պաշտօնը Արմէնի իր «Վէրքն Հայաստանի»ովը սպեղանել ուղեց անճիտուած մեր Յեղը:

Ռաֆայէլ Պատկանեան նոր«Հայր Մեր»ը ուսուց հայ մատաղ սերունդին:

Ահարոնեանի «Արցունքի Հովիտ»ին յաջորդեց «Ազատութեան Ծանապարհին»ը:

Եւ այս բոլորը տեղծեցին այն դարձնոցը՝ որ ծրնունդ տուաւ նոր Առաքեալներու, որոնք սարսափի մատնեցին հայութեան դարաւոր բռնակալին վեհապետը, եւ իրենց պողպատեայ բռնեցքը ցցեցին անոր ուղեղին:

Եւ սթափումը հայութեան, որ նախ ոտքի վրայ պահելու համար էր Յեղը, տակաւ զարգացաւ, ձեւ ու կերպարանք առաւ, չօշափելի եւ իրական դարձուց երազը հայութիւն:

Թարմ կը մնայ յիշատակը Ս. Նազարեանցին, Գ.

Արժրունիին եւ Միքայէլ Նալբանդեանցին:

Հոյլ մը նաեւ — Արեւելքի եւ Արեւմուտքի հայ կեանքին մէջ — լծուեցան հայութիւնը բարեշրջելու նուիրական եւ ուխտեալ Գործին:

«Յեղին Սիրաք»ն ու «Սարսուռներ»ը Վարդաթանին, ինչպէս նաեւ «Ամբողջական Գործ»ը Սիամանթոյին՝ հա՛րկը Անոնց:

Աղամեան, Սիրանոյշ, Արմէնեան, Պէննէմէճեան եւ ուրիշներ նուիրուեցան հայ բեմի ծաղկումին:

Շաւարշ Քրիսեան՝ հետազային դրաւ հիմը Հայ Մարմնակրթական շարժման:

Անմասն կը մնար միայն Հա՛յ Երաժշտութիւնը: Երաժշտութիւնը, որ պիտի ձեւաւորէր ժողովուրդին զգացումները, սի՛րտ տար արուեստներու, ստեղծագործութեանց, ներշնչումներուն, շունչ տար հոգիներուն:

Եւ ահա յայտնուեցաւ աստուածային Տեսիլը Կոմիտաս Վարդապետին, որ իր շուրջը բոլորած հաւատաւորներու խումբ մը, իբրեւ առաջնորդ, երաժշտութեան բաժինը կը բերէր «Ազգային Վերածնունդ»ին:

Պատի՛ւ այս հրաշափառ յայտնութեան...

Բ.

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳՐԾԵՐ

Կոմիտաս վարդապետ ծնած է 1869 Սեպտ. 26ին, Փոքր Ասիոյ Քէօթահիա (Կուտինա) քաղաքը: 1881ին մը տաժ է էջմիածնայ Գէորգիան ձեմարանը. դպրոցական շրջանը 9 տարիէն աւարտելէ վերջ սարկաւազ կը ձեռնա-

դրուի Մակար կաթողիկոսէ եւ երեք տարի յետոյ Խրիմ-
եան Հայրիկէն վարդապետ կը ձեռնադրուի եւ կը պաշ-
տօնավարէ Ճեմարանին մէջ՝ իբրեւ երաժշտութեան ու-
սուցիչ։ Իսկ միւս կողմէն իր սաները կը մղէ իր Խեչալին-
ժառայութեան, որոնք իւրաքանչիւր արձակուրդին, մաս-
նաւոր առաքելութեամբ կը մեկնէին իրենց ծննդավայրե-
րը, նախապէս տրուած պատուէրներու վրայ կը հաւա-
քէին հատուկտոր երգեր, որոնց բոլորին արտացոլացումն
է՝ «Հազար ու մի խաղ»ը։

Երբ իր տրամադրութեան տակ ունեցաւ անհրա-
ժեշտ ատաղձը, Կոմիտաս Վարդապետ լծուեցաւ շարժման-
կը զգայ որ նման հսկայական աշխատանքի մը համար
անհատնում կարիքներ կան իր մօտ, որուն առաջադրու-
թեանը կը նպաստէ Ա. Մանթաշեան։ Անոր նիւթական ա-
ջակցութեանը շնորհիւ կը մեկնի Պերլին 1896ին, երաժշ-
տական ուսումը կատարելագործելու համար։ Կը հետեւի
«Ֆրիտերիխ Վիլհէլմ» արքունի համալսարանի դասըն-
թացքներուն եւ կ'աշակերտի Ռիխարդ Շմիտգի։

Երեք տարի անդաւ ճգնումէ վերջ, Երաժշտական
Փիլիսոփայութեան դասընթացքները կ'աւարտէ ու կը վե-
րադառնայ Գէորգեան Ճեմարանը։ Հոն է որ այլեւս Կոմի-
տասի հանճարը իր ցոլքերը կ'արձակէ, կը յանձնուի ու-
սումնասիրութեանց եւ կը ստեղծագործէ՝ եկեղեցական եւ
տոհմիկ երգերը։

Բաց աստի, Կոմիտաս վարդապետ կը յաջողի իրեն
արժանաւոր յաջորդներ պատրաստել։ Իր ձեռնարկին կը
նպաստեն աշխարհի երաժշտական ուստաններու մէջ տուած
իր երգահանդէսները, օրինակ՝ Փաբլիկի, Պերլինի, Յիւրի-
լի, Լոզանի, Ժընէվի եւ Վենետիկի մէջ։ Իր արժանիքնե-
րը գնահատուած են համաշխարհային երաժշտական վար-
պետներու կողմէ։

Նոյնպէս տուած է բաղմամբիւ երգահանդէսներ հա-
յութեան համար, մասնաւորապէս կեդրոն վայրերու մէջ։

Կոմիտաս Վարդապետի հոգին կառչած ըլլալով հայ

կեանքի մասյլ յոյգերուն, անոնց կնիքը կը դրոշմուի իր էութեան վրայ: Իր այս գրութիւնը կը վատթարանայ Ապրիլեան Եղեռնի շարժումով: Ինք եւս կ'աքսորուի մինչեւ Չանդըրը, որտեղ կը կորսնցնէ իր մտային հաւասարակը՝ ութիւնը ի տես Յեղին անճիտման: Եւ երբ բռնակալները կը հասկնան թէ այլեւս այդ միտքը չի կրնար գործել, զինքը կը վերադարձնեն Պոլիս:

Յեղին վիշտէն վիրաւոր, ազգին հիւանդը կը դառնայ Կոմիտաս Վարդապետ եւ հայութիւնը վարձահատոյց ըլլալ կը ձգտի եւ ամենանշանաւոր բուժիչ ձեռքերու անյուսալի խնամքին կը յանձնեն զինքը:

Կոմիտաս վարդապետ վախճանեցաւ Փարիզի մէջ. 1935 Հոկտեմբեր 21ին:

Յետ մահու միւրթարանք մը եթէ կայ մեղի համար, իր մարմինը հայրենիք փոխադրումը եղաւ, եւ թաղուեցաւ Երեւանի մէջ, 1936 Մայիս 26ին:

Գ.

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԵՒ

ԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բնածին տաղանդով օժտուած՝ Կոմիտաս Վարդապետ նուիրուելով իր ասպարէզին, կարճ ժամանակուայ ընթացքին ունեցաւ բեղուն գործունէութիւն մը:

Եթէ ժողովուրդի մը երաժշտութիւնը արտայայտուած թիւնն է ի՛ր կեանքին, Կոմիտաս եղաւ անոր վարպետը:

Եւ Կոմիտաս Վարդապետ պսակադարձեց «Հայ Վերածնունդի Ոսկեղար»-ը իր տոհմիկ եւ ժողովրդական երգերով:

Ծ Ա Ղ Կ Ա Ք Ա Ղ Մ Ը

... Հայ Հանճարը գտած էր այլևս իր ուղին: Եւ իր երգերուն մէջ ժողովուրդին հարադատ ապրումները կարենալ արտայայտելու համար թափառեցաւ հայրենի բնաշխարհը. խոնարհներու խրճիթներուն մոռայլութեանը տակ՝ խորասուզուեցաւ գեղջուկ կեանքին մէջ:

Ապրեցաւ ցեղային եւ ընտանեկան — հաւաքական թէ անհատական կեանքի — հեծեծանքները, դիտեց՝ մաշեցուցիչ Սէրերն ու Յոյսերը, ապրեցաւ հոգի զբահող Երազները:

Եւ ահա՛ իր երաժշտական ճարտարապետի կառուցուածքը մէջտեղ ելաւ:

Գործը Մարդն իսկ է:

Եւ կարենալ տալու համար Երաժշտագէտին հոգեկոն տեսլատեսակները, քանի մը երգերու բոյրը կը սփռեմ այս պրակէն ներս:—

Ունկնդրենք սա «Անտունի»ն, որ իր բոնկած հոգիին բոցը կ'արձակէ մեր սրտերէն ներս:

Սիրտըս նրման է էն փըլած տըներ,
Կոտրեր գերաններ, խախտեր է սըներ,
Բուն պիտի դընեն մէջ վայրի հաւքեր,
Երթամ ծիկ թալեմ էն ելման գետեր,
Ընիմ ծըկներու ծագերաց ընկեր:

Ա՛յ, տօ լա՛ն տընաւեր:

Սեւ Ծով մ'եմ տեսն, սիպտակն էր բոլոր,
Սլին կը զարկէր, չէր խառնի յիրար.
Էն ո'րն է տեսն մէկ ծովն երկթաւոր,
Անտունի սիրան է պըղտոր ու մոլոր,
Ա՛խ, իսկի մի' ընիք սըրտիկ սեւաւոր:

Ա՛յ, տօ լա՛ն տընաւեր:

Ահա նաեւ «Արօր Տատրակ»ը, որ կը պատկերացնէ հայ կեանքը՝ յոյսին եւ յուսահատութեան փոխաբերութեամբ, ինչպէս «Աշուն եւ Գարուն»ով:

Արօրն ասաց տատրակ հաւքուն,
«Ինչի՞ կու լաս կուց կուց արիւն,
Երթայ լըցուի բարակ առուն»:

Տատրակն ասաց արօր հաւքուն.
«Գրնաց Գարուն, եկաւ Աշուն,
Կըտրաւ ջրրիկ աղբիւրներուն,
Կըտրաւ խոտիկ ծաղիկներուն,
Կըտրաւ ձէնիկ կաքաւներուն.
Էնքան պիտի լամ երերուն,
Արիւն կաթէ իմ աչքերուն,—
Ես ի՞նչ անեմ իմ ծագերուն»:

Հայ հոգին է պոռթկացողը այս տողերուն մէջ, հայ սիրտն է որ կը մխայ ու ահա նաեւ հայ միտքը որ կը պատասխանէ.

Ասաց. «Դու մի՛ լա էս Աշուն,
Ձէ՞ վաղ կու գայ բարի Գարուն,
Լոյս կը բացուի վեր աշխարհուն,
Դուռ կը բացուի խեղճիկներուն,
Ես քեզ կ'անեմ իմ թեւքերուն,
Թըռնեմ բարձրիկ վեր ծառերուն,
Տանիմ, հանեմ վեր սարերուն,
Բուն կը դնեմ մէջ բարերուն,
Տուն կը շինեմ մէջ դեագերուն,
Երդիկ բանամ դէմ հով քամուն,
Թռնիր թաղեմ մէջ այրերուն,
Ծուխ կը հանեմ հետ ամպերուն,
Ընդ ցաւ կու տանք հարաւ քամուն»:

— Գնա՛ց աշունը, եկաւ գարունը, եւ Արօր Տատ-
րակը «տունին իրենց ցաւը՝ հարաւի քամուն»...

Այս երգով, հայ հաւատքի բուրվառին մէջ յոյսի
ցուքեր կը պլպլան...

*
* *

Հապա «Սափորն Ուսին»ը, հաւատքն ու պսակումը
անմեղունակ սէրերու. ահա թէ ինչպէս կը հատուցանուին
զոյգ սրտերը չար աչքերու պատժումէն յետոյ:

Սափորն ուսիս դրի,
Երթամ աղբիւրը ջրի.
Ինչ փուշ գայ իմ առջեւը,
Չար աչքի սրբտով խորի:

Արեւը մէրը մտաւ,
Միրունը տէրը գտաւ,
Օտարի վատ խօսքերը,
Իրանց սրբտի մէջ փրտաւ:

Աշխարհի մէջ տէր ունիմ,
Եարիս վերայ սէր ունիմ.
Ճակատը բաց խօսքի տէր,
Ինծի պահող հէր ունիմ.

*
* *

Հապա այն պաշտամունքը՝ որ ունի հայը իր Լու-
սաւորչին հանդէպ եւ Ուխտի կ'երթայ Էջմիածին, խնդ-
րելու մութրազն Աստուածածնէն, որպէսզի փրկէ կեանքն
իր հոգեհատորին.—

Էջմիածին երթամ ուխտ,
Պագնեմ սեղան ջուխտէ ջուխտ.
Կանչեմ զօրաւոր սըրբեր,
Իմ հիւանդին անեմ թուղթ:

Անարատ կաթ Աստուածածին,
Դու ողջ պահէ նաեի բալին:

Լուսաւորչի ծառները,
Մատաղ անեմ գառները.
Լուսաւոր զօրքիդ մեռնեմ,
Ջոկել ես արդարները:

Էջմիածին քո վանքը
Լիքն ա Աստրծու բանքը.
Աղաչեմ Լուսաւորչին
Պահէ իմ տրդի կեանքը:

... Ո՞ր մէկ գոհարը քանդակել տակաւին այստեղ
որպէսզի կատարեալ ըլլայ վայելքը այս ընծայման:

«Տուն Արի»-ն, որ շուտ դառնայ եարիկն իր տունը,
որ ջուրը քանդէր ա, իսկ սիրածը տունն անտէր ա:

«Սիրեբզ»-նե՞րը, ուր ետքը արեգակի կը նմանի, իսկ
արտոյտը դարն ի վեր կ'ելլէ, անշուշտ այդ վեհափառ հը-
րաչքին ի պատիւ տաղերգելու համար:

«Մարալ Զա»-նը, որուն կոկոնը թոռմած է մնացեր,
սիրտն ալ կրակած, որ աշխարհի հարստութեան հետ չի
փոխեր իր ջանքը:

«Իմ Զինարի եմ»-ը, որ արեւը խայտանքով կը
ծաղկի, կը վառի հայրենի ճրագը, եարիկն ալ կը կանաչի
չինարի պէս:

«Արէն Կուգայ Զիւռն»-ը, երեք օրուայ թագաւո-
րի փառք ու տեսքովը պծնուած, ալ ձին տակին դողալէն
ու իսպալէն, ի տես արար աշխարհի:

«Սարերի Հովին Մեռնե՞մ»ը, որ եարին կարօտը մահուան չափ ահաւոր է, քանի որ օխտն օր է որ չէ տեսեր, տեսնողի աչքին կու տայ հոգին, եւ յիտն օր պաս կը պահէ իր եարի ճամբին համար:

«Հով Արէ՞ք»ը, որ կը պաղատի սարերուն, ձորերուն, դաշտերուն, աղբիւրներուն, որ գան տեսնեն սիրածին սրտին ցաւը եւ դարօտերուն դարման անեն...

Վերջապէս «Կանչէ Կոռնկ»ը, որ դարիւր հայը կը բանայ գունդ գունդ արնով իր սիրտը, որ աշխարհն արեգակ է, սիրտն ալ անոր կարօտ է, կը պաղատի որ երբ աշնան երթայ Երկիր, «Կոռնկ ջան»ը բարեւ տանի իր եարին, Երկրին:

Եւ այսպէս, յաջորդաբար, ծաղիկներ կը բացուին, յոյսեր կը ծաղկին, սէրեր կը դալարին, կարօտներ կ'արիւնին...

Իսկ տոհմիկ երգերը, որ «Մեծասքանչ»ներու, «Սիփանայ Քաջեր»ու արմենական ռազմունակ ռզիին արիւնը ներարկեցին այնքա՛ն ներուժ, այնքա՛ն կեանքոտ:

Հապա կրօնական այն տաղերը որ երկիրնք կը միացնէ երկրին, իր եղանակներով շաղկապելով մարդկային հոգին աստուածայինին հետ:

Հապա «Կալերգ»ները, որ հայրենի դաշտերը տաճարի մը խորհուրդին վերածեցին եւ անլիզու անասուններու շունչին կեանք տուաւ զեղջուկի հոգին, նոյնքան վըսեմ, միամիտ եւ բարի, մանուկ Յիսուսին նման...

Դ.

ԵՂԵՌՆԻ ՃՆՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Կոմիտաս Վարդապետի կեանքին այս հպանցիկ յիշատակումը մեզի կը տանի դէպի այն չարարաստիկ թըւականը Մեծ Եղեռնին, որուն մէկ կենդանի նահատակը մնաց ինք:

Շատերու կարգին, բոնակալութեան ճիրանները երկարեցան նաեւ Կոմիտասին եւ տարագրեցին զայն Փոքր Ասիոյ խորերը:

Եւ ան քալեց մահուան ճամբէն, — ո՞ղջ մեռեալ

մը — բղկտուած հոգիով...

Յիսուսի նման, որուն աղօթարանը եղան մինչեւ Տէր-Էլ-Չօր երկարող մահատարուող անապատները, ուր փոխան Գեթսեմանիի ծաղկանոցի բոյժին, այս յօշոտուած դիակներու խելառնոր կոյտերը կային դիպուած:

Նայուածքը անապատի անհուն մէկ կէտին վրայ կեդրոնացաւ... Հասկցաւ, որ իր Արուեստի Տաճարը — Հայ Կեանքը — քանդեր էին՝ ա՛յնքան ողբերգական պայմաններու տակ եւ իր Քնարին յարերը կը փշրուէր յաւիտենօրէն...

Ան քալեց այդ ճանապարհէն՝ ամիսներ շարունակ, վայրկեաններու տառապանքը դարեւու երկարութեամբը ծանրաբեռնուած իր հոգիին վրայ:

Քալեց «Նահատակաց Հովիտ»էն, դիակներու վրայ կոխկրտելով:

Քալեց ու ապրեցաւ սարսուռը այն նախճիրին, որուն ի տես չկրցաւ տոկար:

Ու քալեց Ան, ապրելով մահը Զգացումին, որ կ'ըսէր իրեն, թէ չկա՛ր այլեւս այն զրախտը, ուր ինք կը դայլայէր...

Չկար ուրեմն Հայ Եկեղեցին՝ որ իր հոգին բարձրացո՛ցած էր «Պորհուրդ Սորին»ներու, «Սրբութիւն Սրբոց»ներու եւ «Տէր Ողորմեա»ներու երկնասլաց բարձունքը:

Չկա՛ր ուրեմն Հայ Գեղջուկը իր քաղցրունա՛կ ապրումներով, որոնց շունչով կեանք տուաւ ինք «Քաղհան»ի «Հորովէլ»ի, «Կալերգ»ի, «Պարերգ»ի, «Հարսներգ»ի, «Սիրերգ»ի, «Դիւցազներգ»ի հոյակապ երկերուն:

Չկայի՛ն Հայ Մտքերը իրենց Յոյսերով, հայ սրտերը՝ իրենց Սէրերով եւ Հայ Հոգին՝ իր ճախրանքով:

Ամէնքն ալ անգոյ:

Կոմիտասի նման բեղուն միտք մը պիտի կրնար կշռել մեծութիւնը Ողբերգութեան, որուն ի տես մթապնեցաւ...

Ե.

ՀԱՆՃԱՐԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԹՌԻԶՔԸ

Եթէ Կոմիտասի ժողովրդական ապրումներէն տողորուած միտքը, ցեղային գուրումի փոխան ըլլար լոկ անհատական նահատակում, պարզ էր թէ ան ոչ թէ պիտի

քնկրկէր ողջակիզման խորանին անջեւ եւ իր վիզը պիտի
հրկարէր տապաւրին կամ կախաղանին՝ խելացնոր վիճակի
մէջ, այլ դուարթուն երգով մը, որը նոյնիսկ ուղմերդ
մը պիտի դառնար անտարակոյս:

Թափանցելի վիճ մը կայ հայութեան համար, տա-
քաբաեօտ վարդապետին կեանքի վերջին լուսանցքին վը-
րայ, որ Մեծ Ոճիւրը կը բանայ. այդ վիճը պէտք է ճանչ-
նան ներկայ, գալիք եւ յաջորդող սերունդները եւ հա-
յութիւնը այս ոսկեայ տողերը փորագրէ անոր դամբանին
վրայ:

ԿՏԱԿ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Հոս կը հանգչի անմահ Հանճարը Հայ Երաժշտու-
թեան, որուն Միտքը զոհուեցաւ հայութեան մէկ միլիոն
Նահատակներուն խողխողման ի տես:

Նախախնամութիւնը դարձուց զինքը ցեղին զիրկը,
որպէսզի յիշուի Ապրիլեան եղեռնը՝ Անոր վերապրումով:

Այս վայրը, ուր կը հանգչի Մեծ Զօհը, թող ըլլայ
հայութեան պաշտամունքի Տաճարը, եւ այս շիրիմը՝ Ուխ-
տի՝ խորան:

20Ն ԻՐ ՀՈԳԻԻՆ

Հայ Հոգիի սաւառնումներուն ո՞վ Սրբազան Ա-
ռաքեալ. Հրաշք մը թող վերապրեցնէ կենդանի յիշա-
տակդ պահ մը, որպէսզի ապրիս սաներուդ եւ անոնց յա-
ջորդներուն Արուեստիդ եւ յիշատակիդ ձօնուած հանդի-
սութեանց մրմունջները, որ դժնէ Տեսիլիդ մօտիկցող մեր
բզկտուած եւ տարագիր հոգիները կը կառչէ կեանքին...

... Եւ այս մռայլ, օտար ափերու վրայ, ուժացու-
մի եւ խելացնորումի այս ռազմակից դարաշրջանին, Ըստ-
ուերդ, Յիշատակդ եւ Հայ Երգը կը յուսադրէ, կը խանդա-
վառէ, կը պողպատէ մեզ, Հայրենիքը անմահ կը դարձնէ,
եւ մեր հիւժախտաւոր էութիւնը կը տանի Անոր մայրա-
կան բուսիչ, կենսատու ստինքին...

Բու յիշատակիդ եւ անմահութեանդ ի պատիւ, ահա
Կոթող մը կը բարձրացնենք մեր Ցեղին եւ տարագրու-
թեան ահաւոր պատմութեանը մէջ, ո՞վ Սրբալոյսը Հայ
Երաժշտութեան:

Ա Ի Ե Տ Ո Ի Մ

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՎԱՐՊԵՏԻՆ

Տէրտէր ժամկոչ արթնցած՝ աքլորներու զիլ կանչէն,
Հանին, պապն ու մամիկը Աղօթարան կը կանչեն:

Նարեկացին, Շնորհալին՝ աստուածային զրիչով,
Հոգիներուն տան թեւեր՝ հրեշտակային թռիչով:

Բեթլեհեմէն Գողգոթա կ'անցնի կեանքը Յիսուսին,
Շաբականներ թեւ թիկունք՝ մեր պապերու կոր ուսին:

Սրարատի Տահարը էջմիածնին Լոյս ջամբեց,
Հայաստանէն Տրդատը Սուրբ Միածնին յոյս համբեց:

Յաղթ եզներու ակօսէն բացուի հոգին հօտաղին,
Կոյս աղչկայ՝ սիրերգէն ծաղկի Գարունն հայ տղին:

Նշանածներ հեռաւոր կարօտները նարօտեն,
Դաւար վարդը թռչնեցաւ համբոյրներու կարօտէն:

Աւետարեր ծիծառներ տանիքներէն հոռուղեն,
Խրճիթները սգաւոր յոյսով կեանքով ողորդեն:

Հայ դարիպը երազուն, աչքը լոյսին՝ խո՛ր փակեց,
Դառն արցունքով Վարդենին կայծը յոյսին խորտակեց:

Երաշտ դաշտերն անծրեւէն երկինք գետին աղօտեց,
Տէր Ղուկասին փորը կուշտ, հոգւով սըտով աղօթեց:

Թուխս կը նստի աղանին, տասնեակներով հաւ վառեակ,
Գարնան մեզի աւետիս՝ հարսը բերաւ երկւորեակ:

Ու գիշերէն յագեցած գոմշուկները մսուրէն,
Լուսնկայի հայելին գուռերուն մէջ կը փշրեն:

Երգ կը ցանէ մանգաղը, բոյր կը ժողվէ հնծանը,
Հովիւ եարին սրինգն է. ծգե՛ց աղջնակն իր ծայնը:

Պուրակներուն թաւիշը կը չոյնն ուլ, մանկիկներ,
Արշալոյսի բաժակէն՝ զինի՛ր կըմպեն տատրակներ:

Գլզլան ջրերն առուակին դաշն երգերով կը հոսին,
Քշոց կըլլան շոնիներ, ծնծղայ՝ կաղնին ու սօսին:

Գարնան ծաղկին դաշտերը, փնին հարսն ու գառները,
Ամրան կըլլան բլուրներ՝ անծայրածիր արտերը:

«Սուրբ Յակոբի Աղբիւր»էն աղջիկները թափորով,
Անմահական երազներ տուն կը բերեն սափորով:

* * *

Ջանգակներու ղողանջը՝ Արարատի Տաճարէն,
Նարեկացին, Շնորհալին, աւետիսը ծիծառին,
Արշալոյսի բաժակէն՝ գլզլան ջրերն առուակին,
Հովիւ եարը սարերէն, Սուրբ Թակոբը՝ աղբիւրէն,

Երկինք երկիր, դաշտ արօտ, գառնուկ, գոմէշ, եզ ու հորթ,
Արեւ լուսին, արտ, արօր, սարէն, ձորէն, հովիտէն,
Մահ ու մահկալ, հոտաղներ, եւ աղջիկներ սիրով յորդ,
Ո՛վ Արշալոյսն Հայ երգին, Քու ծագումըդ կ'աւետեն:

1. a. 604,

A $\frac{\text{II}}{1327}$

ЦЕНА

A $\frac{\pi}{1327}$